

Костянтин Громовенко, к. ю. н.

Міжнародний гуманітарний університет, м. Одеса, Україна

ПРАВОВА ПРИРОДА ПРИВАТНИХ ВІЙСЬКОВИХ ТА ОХОРОННИХ ПІДПРИЄМСТВ

Kostiantyn Hromovenko, PhD in Law

International Humanitarian University, Odesa, Ukraine

LEGAL NATURE OF PRIVATE MILITARY AND SECURITY COMPANIES

Number of theoretical issues related to the use of a single denomination for this phenomenon were analyzed in order to identify its characteristics, definition, classification functions, identify its main types and forms, and finally, determine legal nature of private military and security companies for deep legal analysis of its status and legal principles of activities of private military and security companies. Moreover, we consider PMSC as multifaceted and heterogeneous phenomenon, and on the basis of analysis and synthesis, we will try to identify their most characteristic features. We addressed to many researchers for identifying signs and definition of PMSC, considering it in the context of historical, political, social, geopolitical, criminological and legal approaches. It is necessary to develop both national and international legal acts which determine importance of conceptual apparatus related to the regulation of PMSC.

Key words: international humanitarian law, private military and security companies, private military companies, the International Committee of the Red Cross.

Для глибокого правового аналізу правового статусу та правових засад діяльності приватних військових та охоронних підприємств (далі – ПВОП) необхідно висвітлити ряд теоретичних питань, що пов'язані з використанням єдиного найменування цього явища, виявлення його ознак, визначення поняття, класифікації функцій, виявлення основних видів і форм, і нарешті, визначення правової природи ПВОП. Причому, ми розглядаємо ПВОП, як багатогранне і неоднорідне явище, і на підставі аналізу та синтезу постараємося виявити їх найбільш характерні риси.

До виявлення ознак і визначення поняття ПВОП зверталися багато дослідників, розглядаючи його в контексті історичного, політичного, соціального, політико-правового, геополітичного, кримінологічного, правового підходів, оскільки тільки точне визначення настільки неоднорідного явища дозволить чітко окреслити межі дослідження, прийти до загального поняття і застосувати його в нормативно-правовому регулюванні. Саме необхідність розробки як національних, так і міжнародних нормативно-правових актів обумовлює значимість понятійного апарату, пов'язаного з регулюванням діяльності ПВОП.

Важливе значення мають дискусії у процесі підготовки «Документа Монтре»¹. Відзначимо також дисертаційне дослідження А. А. Сирхаєва², у якому на глибокому рівні досліджено поняття приватних військових компаній³, а також ряд досліджень, що були проведені у процесі підготовки та обговорення Проекту міжнародної конвенції про контроль, нагляд і моніторинг за приватними військовими і охоронними компаніями (далі – Проект Конвенції)⁴.

¹ Документ Монтрё о частных военных и охранных компаниях. *Материалы регионального семинара для стран Северо-Восточной и Центральной Азии*. Улан-Батор, Монголия, 12-13 октября 2011 г. (2012).

² Сирхаев, А.А. (2013). *Ответственность частных военных и охранных компаний в международном гуманитарном праве*: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 – Международное право. Европейское право. Москва.

³ Сирхаев, А.А. (2012). Сравнительно правовое исследование термина «частная военная компания». *Международное публичное и частное право*, 1, 19–20.

⁴ Волеводз, А.Г. (2009). О международных инициативах в сфере правового регулирования деятельности частных военных и охранных компаний. *Международное уголовное право и международная юстиция*, 1, 13–14.

У наукових дослідженнях і нормативно-правових актах використовуються різні найменування (як і визначення поняття) досліджуваного явища. Можна констатувати наявність різних підходів до розуміння характеру та змісту діяльності ПВОП, що відбивається на їх найменуванні. Причому відсутні загальні принципи вибору використовуваної термінології, а в більшості випадків і обґрунтування вибору того чи іншого найменування. Як вже вказувалося, ПВОП досліджуються в різних аспектах. Тому в багатьох дослідженнях не правового характеру в найменуванні відбивається, перш за все, функціональний підхід. Правові дослідження, в свою чергу часто носять односторонній підхід, який зумовлює обмеженість використовуваної термінології.

Дана обставина пояснюється кількома причинами: 1) багатогранність видів, форм і функцій самих ПВОП; 2) розгляд різних аспектів їх діяльності та в різних аспектах; 3) акцентування досліджень на військовій діяльності ПВОП, без урахування виникнення транснаціональних і багатофункціональних ПВОП; 4) відсутність загального підходу ПВОП у політиці та законодавстві різних держав; 5) низький рівень внутрішньодержавного та міжнародного нормативного регулювання діяльності ПВОП; 6) діаметрально різні підходи експертного співтовариства до діяльності ПВОП у період збройного конфлікту та статусу їх персоналу.

Один з найбільш авторитетних дослідників ПВОП і феномена приватизації війни, американець Пітер Уоррен Сінгер використовує термін «приватизовані військові фірми» (англ. – Privatized Military Firms)¹.

Військовими фахівцями на пострадянському просторі застосовуються різні терміни, хоча найбільш поширеним є «приватні військові компанії». Полковник О. Мартьянов надає перевагу терміну «приватні військові компанії»². О. Валецький застосовує термін «приватні військові компанії», не обґрунтовуючи і не приводячи, однак, його визначення³. О. Храмчихін застосовує термін «приватні військові компанії»⁴. В. М'ясников і В. Шишков доповнюють загальну тенденцію застосування у своїх статтях терміну «приватні військові компанії»⁵. Термін «військові підрядники» застосовує генерал-лейтенант Н. Уваров за аналогією з поняттям «військові контрактори», що використовуються деякими американськими авторами⁶.

У багатьох правових дослідженнях застосовується термін «приватні військові та охоронні компанії»⁷. Однак ряд вчених використовує й іншу термінологію. Професор Б. М. Кашніков в роботі

¹ Singer, P. (2003). *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*. Cornell University Press, New York.

² Мартьянов, О. (2011). Частные военные компании США: предназначение и роль в военных конфликтах. *Зарубежное военное обозрение*, 5, 8–13.

³ Валецкий, О.В. (2008). *Новая стратегия США и НАТО в войнах в Югославии, Ираке, Афганистане и её влияние на развитие зарубежных систем вооружения и боеприпасов*. Москва: Арктика 4Д.

⁴ Храмчихин, А. (2010). Почему востребованы универсальные солдаты. <http://www.airsoftlife.net/publ/pochemu_vostrebovany_universalnye_soldaty/2-1-0-1361>.

⁵ Мясников, В. (2008). Корпоративные солдаты для горячих точек. <http://www.ng.ru/forces/2008-10-24/7_corporative.htm>; Шишков, В. (2009). России тоже нужны корпоративные солдаты. <http://www.ng.ru/realty/2009-02-06/3_korporativ.html>.

⁶ Уваров, Н.М. (2009). *Частный бизнес на службе военных ведомств. По опыту основных зарубежных стран*. Москва: Едиториал УРСС, 9.

⁷ Волеводз, А.Г. (2009). О международных инициативах в сфере правового регулирования деятельности частных военных и охранных компаний. *Международное уголовное право и международная юстиция*, 1, 9; Волеводз, А.Г. (2010). О проектах правового регулирования деятельности частных военных и охранных компаний. *Международное уголовное право и международная юстиция*, 2, 6–13; Волеводз, А.Г. (2010). Проблемы, принципы и перспективы международно-правового регулирования деятельности частных военных и охранных предприятий. *Вестник МГИМО-Университета*, № 3(12), 78–88; Жийар, Э.-К. (2006). Бизнес идет на войну: частные военные и охранные компании и международное гуманитарное право. *Международный журнал Красного Креста*, том 88, 863; Мартыненко, Е.В., Сырхаев, А.А. (2013). Проблемы привлечения к ответственности частных военных и охранных компаний за нарушение норм международного гуманитарного права на основании законодательства США. *Научное приложение журнала «Мир и политика» – TheScientist*, 11 (84), 101–109; Русинова, В.Н. (2009). Проблемы международно-правового регулирования деятельности частных военных и охранных предприятий. *Российское право в Интернете: журнал*, 5. <http://www.rpi.msal.ru/prints /200905_3.html>; Страйдом, Г.А. (2010). Позиция ЮАР по вопросу регулирования деятельности частных военных и охранных компаний за рубежом. *Российский*

«Приватні військові компанії і теорія справедливих воєн» надає перевагу терміну «приватні військові компанії»¹. Професор В. В. Гаврилов пропонує використовувати термін «приватні воєнізовані компанії», включаючи в нього приватні військові, охоронні і поліцейські компанії², проте вже в 2010 р. він застосував термін «приватні військові та охоронні компанії»³. Однак слід зазначити, що вказане дослідження, як і більшість інших розглядають ПВОП в контексті міжнародного гуманітарного права. Л. Камерон у роботі «Приватні військові компанії: їх статус за міжнародним гуманітарним правом і вплив міжнародного гуманітарного права на регулювання їх діяльності» пише про «приватну військову компанію»⁴. Аналогічної термінології дотримуються Д. Тіплінг⁵, Ю. С. Апухтін⁶ і В. А. Батир⁷. В одній з останніх дисертаційних робіт, присвячених зазначеній проблематиці застосовується термін «приватні військові і охоронні компанії»⁸. При цьому вчений використовує й іншу термінологію: «приватна військова компанія»⁹.

Можна погодитися з висновком В. М. Неєлова про те, що закономірністю при використанні термінології, можна вважати те, що в «роботах, що присвячені правовим питанням розглянутої теми, вживається в основному термін «приватні військові і охоронні компанії», а в роботах що зачіпають політичні, історичні чи економічні питання, автори підбирають різноманітні терміни»¹⁰. Автор констатує закономірність, але не пояснює причини.

Таким чином, можна зробити висновок, що поширеним найменуванням є приватні охоронні компанії (підприємства, фірми) (приватні охоронні компанії або приватні охоронні підприємства), приватні військові компанії (підприємства, фірми) (англ. – Private military firms) (приватні військові компанії або приватні військові підприємства), приватні воєнізовані компанії (підприємства) (англ. – Private military companies) (приватні військові компанії або приватні військові підприємства),

ежегодник международного права. 2009. Специальный выпуск. Санкт-Петербург: Социально-коммерческая фирма «Россия-Нева», 154–175; Сырхаев, А.А. (2013). Проблемы передачи на подряд государственных функций частным военным и охранным компаниям. *Образование. Наука. Научные кадры*, 5, 55–56; Entin, M.L. (2008). Improving European regulation of private military and security companies. *Журнал «Вся Европа»*, 10 (26). <<http://www.alleuropa.ru/improving-european-regulation-of-private-military-and-security-companies>>.

¹ Кашников, Б.Н. (2011). Частные военные компании и теория справедливых войн. *Российский научный журнал*, 20, 83–94.

² Гаврилов, В.В. (2008). К вопросу о правовом статусе сотрудников частных военизированных компаний в современном международном гуманитарном праве. *Евразийский юридический журнал*, 3, 54–59.

³ Гаврилов, В.В. (2010). Правовое положение частных военных и охранных компаний: задачи международного и национального регулирования. *Российский ежегодник международного права. Специальный выпуск.* Санкт-Петербург: Социально-коммерческая фирма «Россия-Нева», 330–353.

⁴ Cameron, L. (2006). Private military companies: their status under international humanitarian law and its impact on their regulation. *International review of the Red Cross*, vol. 88, 863, 573–598.

⁵ Tipling, D. (2006). The Military Extraterritorial Jurisdiction Act and Its Implications for Private Military Companies. *Bepress Legal Series*, 33.

<[http://law.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=6371&context=expresso&sei-redir=1#search=%26.%20Dusting%20Tipling.%20Military%20Extraterritorial%20Jurisdiction%204cf%20ts%20/rnpl\(cafions%20Private%20Military%20Companies.%2F%2F%20Bepress%20Legal%20Series.2006.%22](http://law.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=6371&context=expresso&sei-redir=1#search=%26.%20Dusting%20Tipling.%20Military%20Extraterritorial%20Jurisdiction%204cf%20ts%20/rnpl(cafions%20Private%20Military%20Companies.%2F%2F%20Bepress%20Legal%20Series.2006.%22)>.

⁶ Апухтин, Ю.С. (2008). *Преступность частных военных компаний: понятие и противодействие*: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. Санкт-Петербург, 41.

⁷ Батир, В.А. (2011). Аутсорсинг военных услуг. Деятельность частных военных компаний. § 3. *Международное гуманитарное право: учеб. для вузов. 2-е изд., перераб. и доп.* Москва: ЗАО «Юстицинформ», 688.

⁸ Сырхаев, А.А. (2013). *Ответственность частных военных и охранных компаний в международном гуманитарном праве*: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 – Международное право. Европейское право. Москва, 22.

⁹ Сырхаев, А.А. (2013). *Ответственность частных военных и охранных компаний в международном гуманитарном праве*: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 – Международное право. Европейское право. Москва, 3.

¹⁰ Неєлов, В.М. (2013). *Проблемы использования государствами частных военных компаний в зарубежных операциях*: дис. ... магистра: магистерская программа «Стратегические исследования». Санкт-Петербург, 19.

приватні охоронні та військові компанії (підприємства) (англ. – Private military and security companies) (приватні військові та охоронні компанії або ПВОП), приватизовані військові фірми (англ. – Privatized military firms)¹, приватні військові контрактори (англ. – Private military contractors), військові підрядники.

Таким чином, термін, що позначає ПВОП складається з трьох елементів: 1) як правило, досить широко використовується і відносно універсальна вказівка на приватний, недержавний характер ПВОП: «приватні», рідше «приватизовані»; 2) вказівка на характер діяльності, що виконується: «військові», «охоронні», «воєнізовані», або розширювальний «військові та охоронні»; 3) визначення організаційно-правової форми «підприємство», «компанія», «фірма». Як альтернатива першому / третьому елементам – вказівка на їх цивільно-правову природу – «контрактори», «підрядники». Природно, ці терміни спочатку виникли і знайшли широке поширення в англомовному середовищі і є їх перекладом.

Розглянемо застосовні терміни за елементами. Відносно першого з них в більшості випадків існує достатня однаковість. Більшість дослідників сходяться на приватному характері даних компаній як їх відмітна властивість, на противагу публічному характеру поліцейських і військових утворень. Відносно значення терміну «приватизовані» у вітчизняній літературі мається на увазі попередній стан, пов'язаний з державою, з державною власністю. У суворо юридичному сенсі ПВОП не проходили процес приватизації, тому в буквальному сенсі вони не є приватизованими. Звичайно, в якомусь сенсі має місце «приватизація» військової діяльності, військової функції, але це не одне і теж саме, що приватизація підприємства. Тому, на нашу думку, доцільне використання терміну «приватні».

Найбільш дискусійним є другий елемент терміну. Деякі дослідники вважають, некоректним змішання в одному понятті приватні військові компанії та приватні охоронні компанії. Ми ж вважаємо, і це підтверджується численними науковими дослідженнями, межа між військовою і охоронною діяльністю досить тонка. Ми обґрунтовуємо застосування найбільш широко терміну «військові та охоронні» чотирма обставинами. По-перше, використання терміну ПВОП у Проекті Конвенції. По-друге, у зв'язку з його широким розповсюдженням в юридичних дослідженнях. По-третє, складність відмінності охоронної та військової діяльності, легкістю переходу від однієї до іншої. По-четверте, специфікою цього дослідження, в рамках якого транскордонна діяльність ПВОП розглядається як явище, що має місце, як в умовах збройного конфлікту, так і в інших ситуаціях (охорона торгових суден від піратських нападів), що породжують проблеми юрисдикційного характеру.

Третій елемент стосується організаційно-правової форми. В принципі, узагальнюючі терміни «компанія», «підприємство», «фірма» рівноцінні. У зарубіжній літературі, як у англомовній, так і російськомовній найбільш поширений термін «компанія». Однак існує й критичне ставлення до його використання. Як вказує О. Г. Волеводз, більш вірно застосовувати термін «підприємства», що, на нашу думку, більш відповідає вітчизняному законодавству. Тому в якості основного в цьому дослідженні, ми обрали термін приватні охоронні та військові підприємства².

Важливе значення мають ознаки ПВОП, що визначають їх видові і родові особливості, що дозволяють їх ідентифікувати і відрізнити від близьких за формою, але принципово різних явищ – збройні сили, незаконні збройні формування, найманці і т. п. Причому, ці ознаки мають визначальне значення для розробки універсального визначення ПВОП та визначення їх правової природи.

Про деякі ознаки вже йшла мова вище. Насамперед, це їх недержавний, приватний характер. І. Котляров і Ю. В. Пузырьова до основних ознак відносять недержавний характер, називаючи ПВОП недержавними акторами³. Саме ця ознака є тим основним критерієм, завдяки якому ПВОП

¹ Singer, P. (2003). *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*. Cornell University Press, New York, 360.

² Волеводз, А.Г. (2010). Проблемы, принципы и перспективы международно-правового регулирования деятельности частных военных и охранных предприятий. *Вестник МГИМО-Университета*, 3(12), 78–88; Волеводз, А.Г. (2012). Международно-правовое регулирование деятельности частных военных и охранных предприятий (ЧВОП): современный этап международного правотворчества. *Библиотека криминалиста: научный журнал*, 1, 233–251.

³ Котляров, И.И., Пузырева, Ю.В. (2013). Негосударственные вооруженные группы и международное гуманитарное право. *Московский журнал международного права*, 3 (90), 9.

згідно переважаючим поглядам не може прирівнюватися до збройних сил у міжнародному збройному конфлікті. На нашу думку, дана конструкція правильна при двох умовах: по-перше, мова йде саме про збройні сили держави, а не в цілому про комбатантів, коло яких не вичерпується особовим складом збройних сил, по-друге, право держави, як у мирний, так і у воєнний час визначати порядок формування збройних сил, і в тому випадку, коли держава внутрішнім актом включає до складу збройних сил ПВОП як самостійну одиницю, то вона стає частиною збройних сил, а її персонал – особовим складом¹. Проте, в цьому випадку дії ПВОП повинні присвоюватися державам, оскільки вони підпадають «під командування особи, яка відповідальна перед цією стороною за поведінку своїх підлеглих» (п. 1 ст. 43 Додаткового протоколу I). Проте вказівка на недержавний характер важливий, але недостатня ознака для ідентифікації ПВОП. Виділяють кілька недержавних учасників збройних конфліктів, ПВОП лише один з них. Їх важливою особливістю є комерційний характер, вони здійснюють діяльність (як правило, на підставі контрактів), яка спрямована, насамперед, на отримання прибутку².

У цьому зв'язку виникає ще одне питання – щодо можливості заснування державою комерційної компанії, що виконує військові функції. У деяких державах це досить поширене явище, й у тих випадках, коли держава виступає засновником, власником підприємств, що входять в структуру військово-промислового комплексу, або на підставі аутсорсингу, які обслуговують збройні сили, ми не схильні їх відносити до поняття ПВОП.

ПВОП також притаманний організований характер, вони характеризуються озброєністю³. Ці якості, певною мірою зближують ПВОП з регулярними збройними силами, а також з партизанськими і добровільними загонами. Вони стосуються ступеня озброєності (порівняно із збройними силами) і ступеня організованості (знаходяться під «командуванням особи, відповідальної перед цією стороною за поведінку своїх підлеглих ... Такі збройні сили підпорядковані внутрішній дисциплінарній системі, яка, серед іншого, забезпечує дотримання норм міжнародного права, що застосовуються в період збройного конфлікту» (п. 1 ст. 43 Додаткового протоколу I).

Ще однією, досить важливою ознакою ПВОП є існування в певній організаційно-правовій формі. Ця ознака має суттєве значення для ідентифікації ПВОП як легальної комерційної структури та ведення діяльності в рамках чинного законодавства. Як вказує з цього приводу А. А. Сирхаєв, «приватні військові та охоронні компанії реєструються відповідно до національного права. Вони наділяються правоздатністю на підставі законодавства держав реєстрації або держав місця знаходження їх центральних органів управління»⁴.

Тому, нерезидентність ПВОП породжуватиме юрисдикційні проблеми, проте їх наявність і свідчить про діяльність ПВОП в рамках саме правового поля. Ця ознака (при наявності інших умов), на наш погляд, дозволяє відрізнити ПВОП від найманства.

До факультативних властивостей належать, правомірність статусу ПВОП в умовах збройного конфлікту є їхній склад, що включає тільки іноземних громадян або інтернаціональний характер, з акцентуванням на те, що він ніяким чином не пов'язаний зі стороною, з якою перебуває в конфлікті»⁵. Важливою ознакою, на наш погляд, є те, що в більшості випадків вони є структурними підрозділами ТНК⁶.

¹ Батырь, В.А. (2011). Аутсорсинг военных услуг. Деятельность частных военных компаний. § 3. Международное гуманитарное право: учеб. для вузов. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: ЗАО «Юстицинформ», 688.

² Котляров, И.И., Пузырева, Ю.В. (2013). Негосударственные вооруженные группы и международное гуманитарное право. *Московский журнал международного права*, 3 (90).

³ Котляров, И.И., Пузырева, Ю.В. (2013). Негосударственные вооруженные группы и международное гуманитарное право. *Московский журнал международного права*, 3 (90), 8.

⁴ Сырхаев, А.А. (2013). *Ответственность частных военных и охранных компаний в международном гуманитарном праве*: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 – Международное право. Европейское право. Москва, 3.

⁵ Котляров, И.И., Пузырева, Ю.В. (2013). Негосударственные вооруженные группы и международное гуманитарное право. *Московский журнал международного права*, 3 (90), 8.

⁶ Сырхаев, А.А. (2013). *Ответственность частных военных и охранных компаний в международном гуманитарном праве*: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 – Международное право. Европейское право. Москва, 3.

Досліджуючи нормативні та доктринальні визначення ПВОК, А. А. Сирхаєв до ознак приватної військової та / або охоронної компанії відносить: надання юридичними особами приватного права послуг організаціям публічного права; договірна основа надання послуг (контракт, ліцензія або дозвіл); відплатна основа надання послуг; передача військових та охоронних функцій держав, а також міжнародних організацій на аутсорсинг приватним компаніям¹.

Отже, систематизуючи ознаки ПВОП, за ступенем значущості і факультативності ми виділяємо обов'язкові і факультативні ознаки.

Обов'язкові, що дозволяють ідентифікувати дані інституції як ПВОП і відрізнити від подібних організацій: 1) приватний, недержавний характер, 2) комерційний характер, спрямованість на отримання прибутку; 3) інституціалізація, існування у визначеній і легальній організаційно-правовій формі; 4) спрямованість на виконання охоронних та / або військових функцій.

Факультативні, притаманні окремим ПВОП, або в певних ситуаціях, проте достатньо поширені: 1) іноземний або інтернаціональний склад щодо країни перебування (сторони ЗК), 2) воєнізованість; 3) озброєність; 4) діяльність у період збройного конфлікту; 5) входження до складу ТНК.

Незважаючи на відносну новизну явища, існує значна кількість його дефініцій. У цьому зв'язку А. М. Михайленко вказує, що багато із запропонованих на сьогоднішній день визначень є або надто широкими, або деталізованими, але не охоплюють всю специфіку діяльності ПВОП². Їх можна поділити на: неправові, аналіз яких, однак, важливий з точки зору виявлення основних ознак і функцій ПВОП; доктринальні, дослідження яких дозволяє простежити основні погляди на правову природу і статус ПВОП в доктрині міжнародного та національного права.

У словнику «Війна і мир в термінах і визначеннях» приватні військові компанії визначаються як: «уповноважені державою, що наймає недержавні підприємства, які спеціалізуються на виконанні ряду завдань збройних сил, у тому числі в локальних конфліктах»³.

В. М. Неєлов під приватними військовими компаніями розуміє недержавні комерційні структури, що надають замовнику (у тому числі державі – К.Г.) військові, охоронні, консалтингові, логістичні чи інші послуги, пов'язані з проведенням військових операцій за кордоном⁴.

Ю. С. Апухтін визначає приватні військові компанії як комерційну організацію, яка створена для отримання прибутку шляхом надання на основі договорів послуг військового та не військового характеру (в т.ч. навчання, екіпірування персоналу, збір, обробка та аналіз розвідувальних даних, участь у бойових діях, охорона стратегічних об'єктів тощо), що діє переважно за межами країни походження, співробітники якої не є державними службовцями⁵.

У «Документі Монтре» приватні військові та охоронні компанії визначаються як «приватні підприємницькі суб'єкти, які надають військові та / або охоронні послуги, незалежно від того, як вони себе характеризують. Військові та охоронні послуги включають, зокрема, озброєну охорону та захист людей і об'єктів, наприклад транспортних колон, будівель та інших місць; техобслуговування та експлуатацію бойових комплексів; утримання під вартою в'язнів; та консультування або підготовку місцевих військовослужбовців і охоронців»⁶.

У Главі «Визначення» Проекту Модельного закону про приватні військові і охоронні компанії від 10 жовтня 2008 р., що розроблений Товариством міжнародного права штату Вісконсін, визначаються поняття приватні військові та охоронні компанії, приватні військові компанії і

¹ Сирхаєв, А.А. (2012). Сравнительно правовое исследование термина «частная военная компания». *Международное публичное и частное право*, 1, 20.

² Михайленко, А.Н. (2010). *Регулирование деятельности частных военных и охранных компаний в зонах вооруженных конфликтов*. Москва: Изд-во РАГС, 16–23.

³ Война и мир в терминах и определениях. *Военно-политический словарь* (2011). Москва: Вече. <<http://www.voina-i-mir.ru/about>>.

⁴ Неєлов, В.М. (2013). *Проблемы использования государствами частных военных компаний в зарубежных операциях*: дис. ... магистра: магистерская программа «Стратегические исследования». Санкт-Петербург, 21.

⁵ Апухтін, Ю.С. (2008). *Преступность частных военных компаний: понятие и противодействие*: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. Санкт-Петербург, 9.

⁶ Документ Монтре о частных военных и охранных компаниях. *Материалы регионального семинара для стран Северо-Восточной и Центральной Азии*. Улан-Батор, Монголия, 12-13 октября 2011 г.

приватні охоронні компанії. Щодо першої вказується, що приватні військові та охоронні компанії «відносяться, головним чином, до приватних юридичних осіб, які виконують функції військових, поліції, служб безпеки або надають супутні послуги, і працюють за контрактом з федеральними урядами, державними управліннями, міжнародними міжурядовими та неурядовими організаціями; а також до транзитних і приватних компаній. Цей термін підлягає розширеному тлумаченню, але включає, як мінімум, всі діючі всередині країни і за її межами компанії, співробітники яких озброєні або пройшли спеціальну підготовку з метою участі у ЗК» (А. II)¹.

У Проект Конвенції (п. а ст. 2) «приватна військова та / або охоронна компанія (приватні військові та охоронні компанії)» означає корпоративне утворення, що надається на компенсаційній основі військові та / або охоронні послуги, що забезпечуються фізичними та / або юридичними особами»².

У «Переглянутому тимчасовому керівництві власникам, операторам і капітанам суден з використання на суднах в районі високого ризику персоналу озброєної охорони, найнятого за приватним контрактом» використовується поняття і надано визначення приватних компаній з охорони на морі: приватні підрядники, найняті для того, щоб вони надавали на судно персонал охорони, як озброєний, так і не озброєний, для захисту від піратства³.

Таким чином, крім відображення у визначеннях родових і видових ознак, важливе значення для характеристики ПВОП мають категорії «військові та охоронні послуги».

Існують різні класифікації ПВОП, що використовують різні підстави. Одна з них – ступінь залученості у збройний конфлікт. У цьому зв'язку Рольф Усселер поділяє ПВОП на три групи: 1) «військові фірми бойової підтримки» – пропонують безпосередню участь своїх співробітників в бойових діях їх кількість невелика, 2) «військові консультаційні фірми» – розташовуються відразу за лінією «фронту», діапазон їх діяльності – від навчання розробці стратегій до організації ведення бойових дій; 3) «військові постачальницькі фірми» – знаходяться далі від фронту, їх діяльність охоплює всю сферу матеріально-технічного постачання – від забезпечення ресурсів до їх транспортування⁴.

П. Сінгер як критерій використовує характер наданих ПВОП послуг і рівень застосування сили, і виділяє: 1) військові провайдери; 2) військові консультанти (консультативний супровід і навчання); 3) структури військової підтримки (розвідка, тилове забезпечення, організація харчування, розміщення особового складу)⁵.

Іншим критерієм може бути наявність або відсутність у персоналу зброї⁶. Цей критерій досить істотний, характеризує озброєність підприємства і може впливати на віднесення персоналу ПВОП до комбатантів.

Виходячи з правового статусу персоналу, ПВОП в період збройного конфлікту, можна поділити на такі групи: що належить до особового складу збройних сил сторони конфлікту; що відноситься до інших видів комбатантів; що відноситься до осіб, які наступають за збройними силами; найманців; «незаконних комбатантів» (що не цілком відповідає конвенційній класифікації); цивільне населення⁷.

¹ Draft international Convention on Private Military and Security Companies <<http://txtshr.com/download/law-10496/10496.doc>>.

² Проект Международной конвенции о контроле, надзоре и мониторинге за частными военными и охранными предприятиями от 13 июля 2009 г. <<http://mgimo.ru/files/121626/project.pdf>>.

³ Пересмотренное временное руководство собственникам, операторам и капитанам судов по использованию на судах в районе высокого риска персонала вооруженной охраны, нанятого по частному контракту: *Циркуляр Комитета по безопасности на море ИМО от 25 мая 2012 г. (MSC.1/Circ.1405/Rev.1)*

⁴ Уэсселер, Р. (2007). *Война как услуга*. Москва: Столица-Принт.

⁵ Singer, P. (2003). *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*. Cornell University Press, New York, 91.

⁶ Уэсселер, Р. (2007). *Война как услуга*. Москва: Столица-Принт.

⁷ Русинова, В.Н. (2009). Проблемы международно-правового регулирования деятельности частных военных и охранных предприятий. *Российское право в Интернете: журнал*, 5. <http://www.rpi.msal.ru/prints /200905_3.html>.

Існують й інші класифікації¹, відповідно до яких можна виділити чотири групи ПВОП: 1) компанії військових послуг (military provider companies) надають клієнтам тактичну підтримку в ході бойових дій, включаючи безпосередньо участь в бойових операціях, саме такі компанії звинувачували в найманстві через їх агресивні методи при виконанні клієнтських замовлень; 2) військові консалтингові компанії (military consulting companies) надають широкий спектр послуг – стратегічне планування, реформування збройних сил, безпосереднє тренування армійських підрозділів, навчання роботі з новими типами озброєнь; 3) компанії військової логістики (military support companies) займаються тиловим забезпеченням військ і будівництвом військових об'єктів, обслуговують армійські комп'ютерні системи або складні системи озброєнь; 4) Приватні охоронні компанії (private security companies) діють зазвичай в зонах бойових дій і залежно від обстановки можуть проводити бойові операції проти місцевих партизанів або бандитів під час захисту об'єктів².

На думку В. Ю. Крашеніннікова, існує три категорії приватних військових підрядників: 1. «Постачальники» забезпечують підготовку кадрів і приватні охоронні послуги в зоні конфліктів. Їх дії (за статутом) суто оборонні (Blackwater, Triple Canopy, Executive Outcomes); 2. «Консалтингові» фірми надають у розпорядження замовника відставних старших офіцерів, що володіють стратегічними знаннями, адміністративними здібностями і досвідом роботи. Консультанти не беруть участь безпосередньо в збройних зіткненнях (MPRI); 3. Компанії матеріально-технічної підтримки (KBR, Halliburton) забезпечують постачання, тиллові функції і логістику, їх співробітники – цивільні будівельники та інженери з досвідом роботи в зоні бойових дій. Таким чином, до військових підрядників відносяться і важкоозброєні охоронці, і беззбройні цивільні інженери³.

Як вважає Рольф Уесселер, незалежно від того, яка класифікація використовується, різниця між ПВОП залишається вельми нечіткою і досить умовною⁴, особливо з урахуванням можливості відповідності окремих підрозділів (співробітників) ПВОП різним критеріям і виконання різних функцій.

ПВОП можуть виконувати різні функції⁵. Серед них: 1) забезпечення матеріально-технічного постачання (тилового забезпечення) військ, технічне обслуговування систем зброї, 2) супровід вантажів (конвоїв) ООН; 3) навчання, підготовка та консультування збройних сил і сил безпеки; 4) набір особового складу для американського контингенту міжнародних поліцейських місій, підготовка поліцейських сил, і управління ними; 5) охорона аеропортів; 6) охорона енергетичних систем, нафтових полів, трубопроводів та іншої критичної інфраструктури; 7) охорона посольств і глав держав; 8) надання послуг військових перекладачів; 9) управління в'язницями, проведення допитів підозрюваних і полонених; 10) розмінування мінних полів і знищення боєприпасів, що не вибухнули; 11) протипожежний захист 12) збір розвідувальної інформації, здійснення авіарозвідки, ведення повітряного спостереження; 13) захист суден від піратів; 14) діяльність у сфері охорони.

З метою правового аналізу, на наш погляд, важливим критерієм класифікації ПВОП є: надання послуг державним або приватноправовим суб'єктам; діяльність на території держави походження або іноземної держави; діяльність в умовах мирного часу або збройного конфлікту міжнародного або неміжнародного характеру; безпосередня участь персоналу у військових діях чи опосередкована участь у військових діях; наявність у персоналу статусу комбатантів; наявність у персоналу ознак найманців.

References

- Аруктін, Ю. С. (2008). *Prestupnost' chastnykh voennykh kompanij: ponjatie i protivodejstvie: avtoref. dis. ... kand. jurid. nauk: 12.00.08 – ugovnoe pravo i kriminologija; ugovno-ispolnitel'noe pravo*. Sankt-Peterburg.
- Baty', V. A. (2011). *Autsorsing voennykh uslug. Dejatel'nost' chastnykh voennykh kompanij. § 3. Mezhdunarodnoe gumanitarnoe pravo: ucheb. dlja vuzov. 2-e izd., pererab. i dop.* Moskva: ZAO «Justicinform».

¹ Ижевский электромеханический завод «Купол» примет участие в Международной выставке «ДЕФЕКСПО ИНДИЯ-2014». *Журнал АГМ*. <<http://www.army-guide.com/rus/foru/post.php?topicID=128&forumID=24&page=last>>.

² В Іраку, наприклад, між охоронними і військовими компаніями не проводилося ніяких розходжень.

³ Крашеніннікова, В.Ю. (2008). *Война на аутсорсинг. Россия в глобальной политике, 1 (Январь – Февраль)*. <http://www.globalaffairs.ru/number/n_10269>.

⁴ Уесселер, Р. (2007). *Война как услуга*. Москва: Столица-Принт.

Жийар, Э.-К. (2006). *Бизнес идет на войну: частные военные и охранные компании и международное гуманитарное право. Международный журнал Красного Креста, том 88, 863, 2.*

- Valeckij, O. V. (2008). *Novaja strategija SSHA i NATO v vojnakh v Jugoslavii, Irake, Afganistane i ejo vlijanie na razvitie zarubezhnykh sistem vooruzhenija i boepripasov*. Moskva: Arktika 4D.
- Vojna i mir v terminakh i opredelenijakh. *Voенно-politicheskij slovar'* (2011). Moskva: Veche. <<http://www.voina-i-mir.ru/about>>.
- Volevodz, A. G. (2009). O mezhdunarodnykh iniciativakh v sfere pravovogo regulirovanija dejatel'nosti chastykh voennykh i okhrannykh kompanij. *Mezhdunarodnoe ugovnoe pravo i mezhdunarodnaja justicija*, 1, 13–14.
- Volevodz, A. G. (2010). O proektakh pravovogo regulirovanija dejatel'nosti chastykh voennykh i okhrannykh kompanij. *Mezhdunarodnoe ugovnoe pravo i mezhdunarodnaja justicija*, 2, 6–13.
- Volevodz, A. G. (2010). Problemy, principy i perspektivy mezhdunarodno-pravovogo regulirovanija dejatel'nosti chastykh voennykh i okhrannykh predpriyatij. *Vestnik MGIMO-Universiteta*, 3(12), 78–88.
- Volevodz, A. G. (2012). Mezhdunarodno-pravovoe regulirovanie dejatel'nosti chastykh voennykh i okhrannykh predpriyatij (CHVOP): sovremennyy ehtap mezhdunarodnogo pravotvorchestva. *Biblioteka kriminalista: nauchnyj zhurnal*, 1, 233–251.
- Gavrilov, V. V. (2008). K voprosu o pravovom statusе sotrudnikov chastykh voenizirovannykh kompanij v sovremennom mezhdunarodnom gumanitarnom prave. *Evrasijskij juridicheskij zhurnal*, 3, 54–59.
- Gavrilov, V. V. (2010). Pravovoe polozenie chastykh voennykh i okhrannykh kompanij: zadachi mezhdunarodnogo i nacional'nogo regulirovanija. *Rossijskij ezhegodnik mezhdunarodnogo prava. Special'nyj vypusk*. Sankt-Peterburg: Social'no-kommercheskaja firma «Rossija-Neva», 330–353.
- Dokument Montrjo o chastykh voennykh i okhrannykh kompanijakh. *Materialy regional'nogo seminara dlja stran Severo-Vostochnoj i Central'noj Azii*. Ulan-Bator, Mongolija, 12-13 oktjabrja 2011 g. (2012).
- Zhijar, EH.-K. (2006). Biznes idet na vojnu: chastnye voennye i okhrannye kompanii i mezhdunarodnoe gumanitarnoe pravo. *Mezhdunarodnyj zhurnal Krasnogo Kresta, tom 88*, 863.
- Izhevskij ehlektromekhanicheskij zavod «Kupol» primet uchastie v Mezhdunarodnoj vystavke «DEFEKSP0 INDIJA-2014». *Zhurnal AGM*. <<http://www.army-guide.com/rus/foru/post.php?topicID=128&forumID=24&page=last>>.
- Kashnikov, B. N. (2011). Chastnye voennye kompanii i teorija spravedlivykh vojn. *Rossijskij nauchnyj zhurnal*, 20, 83–94.
- Kotljarov, I. I., Puzyreva, JU. V. (2013). Negosudarstvennye vooruzhennye grupy i mezhdunarodnoe gumanitarnoe pravo. *Moskovskij zhurnal mezhdunarodnogo prava*, 3 (90).
- Krashenninnikova, V. JU. (2008). Vojna na autorsing. *Rossija v global'noj politike*, 1 (Janvar' – Fevral'). <http://www.globalaffairs.ru/number/n_10269>.
- Martynenko, E. V., Syrkhaev, A. A. (2013). Problemy privilechenija k otvetstvennosti chastykh voennykh i okhrannykh kompanij za narushenie norm mezhdunarodnogo gumanitarnogo prava na osnovanii zakonodatel'stva SSHA. *Nauchnoe prilozhenie zhurnala «Mir i politika» – TheScientist*, 11 (84), 101–109.
- Mart'janov, O. (2011). Chastnye voennye kompanii SSHA: prednaznachenie i rol' v voennykh konfliktakh. *Zarubezhnoe voенное obozrenie*, 5, 8–13.
- Mikhajlenko, A. N. (2010). *Regulirovanie dejatel'nosti chastykh voennykh i okhrannykh kompanij v zonakh vooruzhennykh konfliktov*. Moskva: Izd-vo RAGS.
- Mjasnikov, V. (2008). Korporativnye soldaty dlja gorjachikh tocek. <http://www.ng.ru/forces/2008-10-24/7_corporative.htm>.
- Neelov, V. M. (2013). *Problemy ispol'zovanija gosudarstvami chastykh voennykh kompanij v zarubezhnykh operacijakh*: dis. ... magistra: masterskaja programma «Strategicheskie issledovanija». Sankt-Peterburg.
- Peresmotrennoe vremennoe rukovodstvo sobstvennikam, operatoram i kapitanam sudov po ispol'zovaniju na sudakh v rajone vysokogo riska personala vooruzhennoj okhrany, nanjatogo po chastnomu kontraktu: *Cirkuljar Komiteta po bezopasnosti na more IMO ot 25 maja 2012 g. (MSC.1/Circ.1405/Rev.1)*
- Proekt Mezhdunarodnoj konvencii o kontrole, nadzore i monitoringe za chastnymi voennymi i okhrannymi predpriyatijami ot 13 ijulja 2009 g. <<http://mgimo.ru/files/121626/project.pdf>>.
- Rusinova, V. N. (2009). Problemy mezhdunarodno-pravovogo regulirovanija dejatel'nosti chastykh voennykh i okhrannykh predpriyatij. *Rossijskoe pravo v Internetе: zhurnal*, 5. <http://www.rpi.msal.ru/prints/200905_3.html>.
- Strajdom, G. A. (2010). Pozicija JUAR po voprosu regulirovanija dejatel'nosti chastykh voennykh i okhrannykh kompanij za rubezhom. *Rossijskij ezhegodnik mezhdunarodnogo prava. 2009. Special'nyj vypusk*. Sankt-Peterburg: Social'no-kommercheskaja firma «Rossija-Neva», 154–175.
- Syrkhaev, A. A. (2012). Sravnitel'no pravovoe issledovanie termina «chastnaja voennaja kompanija». *Mezhdunarodnoe publichnoe i chastnoe pravo*, 1, 19–20.
- Syrkhaev, A. A. (2013). *Otvetstvennost' chastykh voennykh i okhrannykh kompanij v mezhdunarodnom gumanitarnom prave*: avtoref. dis. ... kand. jurid. nauk: 12.00.10 – Mezhdunarodnoe pravo. Evropejskoe pravo. Moskva.
- Syrkhaev, A. A. (2013). Problemy peredachi na podrjad gosudarstvennykh funkcij chastnym voennym i okhrannym kompanijam. *Obrazovanie. Nauka. Nauchnye kadry*, 5, 55–56.
- Uvarov, N. M. (2009). *Chastnyj biznes na sluzhbe voennykh vedomstv. Po opytu osnovnykh zarubezhnykh stran*. Moskva: Editorial URSS.
- Uehsseler, R. (2007). *Vojna kak usluga*. Moskva: Stolica-Print.

- Khramchikhin, A. (2010). Pochemu vostrebovany universal'nye soldaty. <http://www.airsoftlife.net/publ/pochemu_vostrebovany_universalnye_soldaty/2-1-0-1361>.
- Shishkov, V. (2009). Rossii tozhe nuzhny korporativnye soldaty. <http://www.ng.ru/realty/2009-02-06/3_korporativ.html>.
- Cameron, L. (2006). Private military companies: their status under international humanitarian law and its impact on their regulation. *International review of the Red Cross*, vol. 88, 863, 573–598.
- Draft international Convention on Private Military and Security Companies. <<http://txtshr.com/download/law-10496/10496.doc>>.
- Entin, M. L. (2008). Improving European regulation of private military and security companies. *Zhurnal «Vsjia Evropa»*, 10 (26). <<http://www.alieuropa.ru/improving-european-regulation-of-private-military-and-security-companies>>.
- Singer, P. (2003). *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*. Cornell University Press, New York.
- Tipling, D. (2006). The Military Extraterritorial Jurisdiction Act and Its Implications for Private Military Companies. *Bepress Legal Series*, 33. <[http://law.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=6371&context=expresso&sei-redir=1#search=%226.%20Dusting%20Tipling.%20Military%20Extraterritorial%20Jurisdiction%20cf%20Its%20rnpl\(cafions%20Private%20Military%20Companies.%2F%2F%20Bepress%20Legal%20Series.2006.%22](http://law.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=6371&context=expresso&sei-redir=1#search=%226.%20Dusting%20Tipling.%20Military%20Extraterritorial%20Jurisdiction%20cf%20Its%20rnpl(cafions%20Private%20Military%20Companies.%2F%2F%20Bepress%20Legal%20Series.2006.%22)>.